

П. Карышковский.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЦЕНТР АНТИКОЗНАВСТВА ТА МЕДІЄВІСТИКИ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XIII

ОДЕСА
ОНУ
2021

УДК 94(100)“-05/17”(08)

C773

Рецензенти:

І. В. Бруяко – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;

О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

І. В. Немченко – к.і.н., керівник Центру антикознавства та медієвістики ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;

О. Б. Дьомін – д.і.н., проф. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

І. С. Гребцова – д.і.н., зав. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доц. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;

О. М. Луговий – к.і.н., доц. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;

В. В. Чепіженко – викл. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;

С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;

М. Д. Руссєв – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи (Кишинів, Молдова);

О. В. Сминтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова;

С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Протокол № 5 від 18 лютого 2021 р.

C773 Стародавнє Причорномор'я. Випуск XIII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021. –
442 с.

ISBN 978-617-689-412-4

*Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів
XIII ювілейних читань пам'яті П. Й. Каришківського, міжнародної
конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12–13 березня 2021 р.*

Збірка видана за спонсорської підтримки

І. М. Ковалья, В. О. Кравця, В. В. Левчука та С. Парадісопулоса

ISBN 978-617-689-412-4

УДК 94(100)“-05/17”(08)

© Колектив авторів, 2021

© Одеський національний

університет імені І. І. Мечникова, 2021

²⁰ Там же. С. 59.

²¹ Там же. С.67.

²² Отчет о занятиях адъюнкта императорского Харьковского университета М.Н. Петрова в Германии, Франции, Италии, Бельгии и Англии в 1858–1860 гг. Х., 1861. С. 43; Фортинский Ф. Я. Исторические занятия в École des chartes и в École des hautes études в Париже // ЖМНП. 1876. №1. С. 9.

²³ Паулович К. П. Конспект, или краткое обозрение дипломатики вообще. С. 71.

²⁴ Объявления публичного преподавания наук в императорском Харьковском университете. По определению Совета, имеющего происходить (так в тексте – С.Л.) от 17 августа 1829 года по 30 июня 1830 года. Х., 1829. С. 16; Объявления публичного преподавания наук в императорском Харьковском университете по определению Совета, имеющего происходить от 17 августа 1830 года по 30 июня 1831 года. Х., 1830. С. 15.

²⁵ Мартенс К. Дипломатия или руководство к познанию внешних государственных сношений для посвящающих себя политической службе / Пер. С. Доброклонского. М., 1828. XII, 214 с.

²⁶ Рудаков В. Дипломатика // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. СПб. 1893. Т. X а (20). С. 643-645.

І. М. Ліхтей (Ужгород)

ПРОТИДІЯ ЧЕСЬКОГО КОРОЛЯ ВАЦЛАВА І МОНГОЛО-ТАТАРСЬКІЙ ЗАГРОЗІ У 1241 РОЦІ

Упродовж першого десятиліття свого одноосібного правління чеський король Вацлав І (1230–1253) зарекомендував себе як здібний державець. Він невпинно боронив інтереси Чеського королівства, протидівав підступним задумам австрійського герцога Фрідріха II Бабенберга (1230–1246) і навіть намагався заволодіти деякими його маєтками. Та заледве вдалося на децих приборкати амбіції цього можновладця, як Вацлав І опинився перед новою грізною небезпекою – вторгненням монголо-татарського війська.

Восени 1240 р. монголо-татари під проводом хана Батия розпочали загарбання Південно-Західної Русі й невдовзі підійшли до Києва. Після кількатижневої облоги нападники в грудні 1240 р. захопили і спопелили місто. Однак тоді мало хто у Священній Римській імперії надав цій події серйозного значення. Німецькі князі плели закулісні інтриги, вели міжусобні війни й не надто замислювалися над тим, звідки походять завойовники, куди рухаються і чого, власне, хочуть. Та коли монголо-татари попрямували від Києва далі на захід, то для багатьох в імперії це стало сигналом наближення

біди. Ймовірно, саме після падіння Києва один із авторів так зв. «Других продовжувачів хроніки Козьми» занотував, що «великий страх огорнув Чехію перед татарами» (*Timor Tartarorum magnus irruit super Bogemos*)¹. Переляк охопив багатьох жителів королівства, а церковні установи навіть запровадили пости й покаєльні процесії².

Король Вацлав I очікував напад монголів з півночі й припускав, що вони підійдуть до його володінь десь наприкінці першого тижня після Пасхи. Це мало статися приблизно 7 квітня 1241 р., позаяк свято Пасхи тоді відзначалося 31 березня. Чеський володар став поспіхом готуватися до оборони, і ще 10 березня 1241 р. попередив про монгольську загрозу німецьких князів, передусім тюринзького ландграфа Генріха IV Распе (1227–1247)³. Від нього, ймовірно, інформація про нападників поширилася далі. Про небезпеку монгольської навали довідався імператор Фрідріх II Штауфен (1212–1250), який перебував в Італії, французький монарх Людовік IX (1226–1270) та англійський володар Генріх III (1216–1272). Молодий король Людовік IX готувався зупинити монголів у Франції і навіть був ладен загинути у битві з ними як мученик. Імператор Фрідріх II Штауфен запропонував спорядити для протидії ворожій інвазії німецькі збройні сили під проводом свого сина Конрада IV. Не стояв осторонь і Вацлав I, який теж став збирати військо⁴.

Чеським землям загрожував менш чисельний монгольський підрозділ, який під проводом Батиевого старшого брата Орду-Еджена (донедавна вважалося, що ватажком цього війська був Пайдар) рухався через Малопольщу й Силезію на захід. У лютому 1241 р. татари здобули Люблін, Сандомир, а наприкінці березня – Краків. Сандомирський князь Болеслав V Сором'язливий (1232–1279) з матір'ю Гремиславою та дружиною Кунігундою втік в Угорщину, а відтак знайшов прихисток у якомусь цистерціанському монастирі в Моравії, мабуть, у Велеграді. Монголи ж вторглися в Силезію, спопеляючи все на своєму шляху, плюндруючи села й міста⁵.

Вроцлавський князь Генрик II Побожний (1238–1241), який був одружений із Вацлавовою сестрою Анною, готувався дати відсіч. Він не став обороняти Вроцлав, однак містяни зуміли відбити всі атаки монголів. Тож сплюндрувавши приміські околиці, монголи залишили Вроцлав у тилу. Натомість Генрик II Побожний мав намір дати бій монголам у польових умовах. Окремий загін у його війську склали рицарі-іноземці, якими командував син моравського маркграфа Демолта III – Болеслав. У складі цього підрозділу були французькі тамплієри, рицарі Тевтонського ордену, а також нечисленні добровольці з німецьких земель. Всього Генрик II Побожний

спромігся зібрати близько 2000 вояків. Відтак 9 квітня 1241 р. підрозділи вроцлавського князя прийняли бій з монголами в місцині, що мала назву Добре Поле (нім.*Wahlstat*) біля Легниці. Попри проявлену відвагу, військо Генрика II Побожного було розгромлене.

У битві на Доброму Полі загинуло чимало представників знаті, серед них і Болеслав Депоптович. Князь Генрик II Побожний, який мужньо бився нарівні зі всіма, потрапив у полон. Монголи відібрали в нього коштовну зброю, роздягли і змусили стати на коліна перед тілом одного зі своїх ватажків, вбитого під Сандомиром. Відтак Генрикові II Побожному відрубали голову, насадили її на палю й доставили як трофей у ставку хана Батия в Угорщині⁶.

Загибель Генрика II Побожного глибоко вразила Вацлава I. Про це повідомляє він сам у листі до невідомого князя, в якого просить допомоги у цьому протистоянні. «Якраз у той час, коли (татари – *І.Л.*) zostавалися в Польщі, ми зі своїм військом були від князя (Генрика II Побожного – *І.Л.*) так близько, що того дня, коли він загинув, з усією нашою силою ми могли до нього пробитися; однак він (о смуток!), не порадившись з нами і не закликавши нас на допомогу, попер проти них, внаслідок чого був ганебно вбитий; дізнавшись про це, ми з військом приступили до кордонів Польщі, маючи намір наступного дня з поміччю Божою учинити щодо них заслужену помсту. Але вони, довідавшись про наш задум і намір, кинулися навтьоки і [...] в нашу землю Моравську повернули»⁷.

На думку сучасних дослідників, на момент битви Генрика II Побожного з монголо-татарами чеське військо знаходилося десь на відстані одного-двох днів походу від Легниці. Коли король Вацлав I підійшов до бойовища, то знайшов тут тіла загиблих. Він хотів нав'язати ворогу новий бій, але монголи вже розбрелися у пошуках здобичі і всіляко ухилялися від зустрічі зі свіжими збройними силами. У цій ситуації чеський володар був змушений діяти дуже обережно. Його головне завдання полягало в тому, аби не пропустити нападників углиб чеських земель⁸. Про переслідування годі було й думати. Залишалася єдина можливість, на яку Вацлаву I у стратегічному плані необхідно було зважати: він не смів розпорошувати свої сили, а навпаки – повинен був концентрувати їх там, де загрожувала найбільша небезпека.

Після спустошення Силезії на шляху подальшого просування монголо-татар знаходилися чеські землі. Однак тут давно готувалися до того, що наприкінці тижня після свята Пасхи слід очікувати їхнього вторгнення. Із Силезії до Чехії ворог міг пробратися лише Кладською дорогою, позаяк тільки вона була легкопрохідною для кінного війська.

Припущення про те, що саме цей шлях буде обрано монголо-татарами, стало очевидним після того, як невдовзі після битви під Легницею головні сили нападників повернули на південь до міста Отмухова, що в Силезії, де на деякий час затрималися. Про це, зокрема, довідуємося із «Силезьких компілятивних анналів» та праці Длугоша⁹.

Скориставшись ситуацією, Вацлав I підсилив своє військо і відступив до Кладська, щоб боронити Чехію. Досить швидко виявилось, що його розрахунок справдився. У першій половині квітня 1241 р. монголо-татари здійснили набіг на Кладсько, але наразилися тут на впертий опір. Після цього вони відступили, адже тримати в облозі укріплені міста аж ніяк не входило у їхню звичку. Про похід монголо-татар на Кладсько повідомляє римована «Старочеська хроніка так званого Даліміла», написана на початку XIV ст.¹⁰ В результаті небезпеку вторгнення в чеські землі з боку Кладська вдалося відвернути. Відтак виявилось, що ще більша загроза чатує в іншому місці. Нечисленний монголо-татарський підрозділ, який після битви під Легницею кинувся плюндрувати віддалені землі, дійшов аж до Мейсена, можливо, просто заблукав. Утім страх має великі очі. В умовах загального переляку стали ширитися чутки, що це авангард значних сил ворога. Немає нічого дивного, що чеський король теж повірив у ці погослоси. Переконавшись, що монголо-татари відступили з околиць Кладська, Вацлав I вирушив через Житава до Мейсена. Адже якби побоювання справдилися, то шлях з Мейсена до Чехії був ще більш відкритий і придатний для просування кінноти. Очевидно, дорогою на Мейсен, чи вже безпосередньо на місці, Вацлав I довідався про те, що ворог вторгся у Моравію та плюндрує її. Вчиняло це основне військо Орду-Еджена, яке через Моравію прямувало із Силезії на південний схід¹¹.

Про блискавичний рейд монголів моравськими землями та їхні звірства в Мейсені довідуємося з продовження «Кельнської королівської хроніки», яке на той час велося в монастирі св. Пантелеймона. Тут, зокрема, занотовано: «Пройшовши через Польщу, цей народ (монголо-татари – *І.Л.*) напав на Моравію та, у що важко повірити, за один день та одну ніч подолав відстань чотирьох днів шляху, переправившись при цьому через бурхливі ріки». Хроніст також повідомляє, що монголо-татари «сплюндрували всю Моравію, за винятком замків та укріплених поселень. Під час цього набігу вони зачепили кордони Мейсенського єпископства, позбавивши життя дуже багатьох людей. Звідти вони вторглися в Угорщину»¹².

Щодо дати появи монголо-татар у Моравії, то з цього приводу інформація у джерелах розходить. У тогочасному анонімному

уривку «De invasione Tartarorum fragmentum» знаходимо повідомлення про те, коли саме монголо-татари прямували в Угорщину територією Моравії: «Через три тижні після Пасхи четверте військо татар, яке спустошило Польщу й перемогло християн, рухаючись безперервно Моравією, прийшло в угорську землю»¹³. Як відомо, свято Пасхи в 1241 році відзначалося 31 березня, тож згадана подія відбулася приблизно 21 квітня. На цей же термін вказують і «Силезькі компілятивні аннали». Тут відзначається, що після битви під Легницею (9 квітня) татари упродовж двох тижнів грабували землі навколо Отмухова, після чого прийшли в Моравію і, вчинивши там велику різанину, попрямували в Угорщину для з'єднання з іншими силами¹⁴. На думку В. Новотного, військо Пайдара (сучасні історики вважають, що ватажком війська був Орду-Еджен), нічого не добившись біля Кладська, затрималося в околицях Охмутова, очікуючи на окремі підрозділи, які розбрелися навколишніми землями задля грабунку і навіть могли спустошити околиці Рацібужа, після чого несподівано вторглися в Моравію¹⁵.

Хроніст Матвій Паризький наводить текст «Послання брабантському герцогові Генріхові», датований 1242 р., у якому читаємо: «А перед [днем] Вознесіння Господнього вони (монголо-татари – *И.Л.*) вторглися в Моравію, де перебувають [нині]»¹⁶. Отже, з «Послання...» випливає, що монголи з'явилися там десь близько 10 травня 1241 р. Однак, на наш погляд, більш вірогідно датувати їхнє перебування у Моравії серединою квітня. Затрималися вони тут, як вважає В. Новотний, десь на тиждень, максимум на 14 днів¹⁷.

Сучасників вразив той факт, що в Моравії ніхто не чинив опір монголо-татарам. Магістр Рогерій таку ситуацію, зокрема, пояснював тим, що її володареві ніхто не прийшов на допомогу. Щоправда, це повідомлення містить деякі неточності. Так, магістр Рогерій пише, що Пайдар з нечуваною жорстокістю вторгся в «землю герцога Моравії, якому не змогли допомогти інші герцоги» (*terram ducis Moraviae, aliis ducibus prestare sibi auxilium nequentibus*)¹⁸. Зазначимо, що на той час Моравія була маркграфством, яке, зазвичай, управлялося сином або братом чеського короля. Однак у джерелах не зафіксовано, кому саме в 1241 р. належав титул моравського маркграфа. Ймовірно, на той момент маркграфство було безпосередньо підпорядковане Вацлавові I на правах ленного володіння. Тож повідомлення, мабуть, слід трактувати так, що королю Вацлавові I не надали підтримки німецькі князі.

Сам Вацлав I просто не мав можливості миттєво відреагувати на вторгнення ворога в Моравію, і то не лише тому, що очікував його в

іншому місці, але й тому, що для цього йому просто забракло б часу. Попри це, сучасники акцентували на важливій ролі, яку відіграв Вацлав I у протистоянні з нападами. Так, імператор Фрідріх II Штауфен у листі до англійського короля писав: «Друга частина війська (монголо-татар – *I.I.*) завдала удару на кордоні з Чехією і була зупинена, коли король тієї землі зі своїми управителями вчинив мужній опір»¹⁹. Спираючись на це повідомлення, деякі чеські вчені вважають, що саме протидія Вацлава I послужила причиною зупинки татарського наступу на захід²⁰. Така думка нам видається занадто сміливою.

Достеменно можна стверджувати, що у трагічний для Центральної Європи час Вацлав I став на захист рубежів Чеської держави. І хоча йому не вдалося вберегти від спустошень Моравію, але вглиб чеських земель ворог не пройшов. Попри намагання, король не зміг би помститися монголо-татарам, адже вони з вражаючою швидкістю покинули Моравію та, не зустрівши серйозного опору, дісталися до Угорщини і там з'єдналися з головними силами хана Батия.

---

¹ Letopisy České od roku 1196 do roku 1278. // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého. Praha, 1874. Tom II. Fasc. 1. P. 285; Druhé pokračování Kosmovy kroniky // Pokračovatelé Kosmovi. Praha, 1974. S. 100.

² Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae / Op. Caroli Jaromiri Erben. Praeae, 1855. Pars I. Annorum 600-1253. Num. 1027. P.481.

³ Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars I. Annorum 600-1253. Num. 1017. P.472 – 473; Novotný V. České dějiny. Dílu I. část III. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253). Praha, 1928. S.725.

⁴ Matthæi Parisiensis, monachi Sancti Albani, Chronica majora / Ed. Henry Richard Luard. London, 1877. Vol. IV. A.D.1240 to A.D. 1247. P.110; Матфей Парижский (ок. 1200–1259). “Великая хроника” // Матгузова В.И. Английские средневековые источники IX-XIII вв.: Тексты, пер., коммент. М., 1979. С.114–115, 139–140; Vaníček V. Velké dějiny země Koruny české. Svazek II., 1197–1250. Praha-Litomyšl, 2000. S.357.

⁵ Annales Silesiaci compilati / Ed. Wilhelmo Arndt // Monumenta Germaniae Historica. Tomus XVIII. Hannoverae, 1866. P. 540; Пашуто В.Т. Монгольский поход вглубь Европы // Татаро-монголы в Азии и Европе: Сб. ст. Изд. 2-е. М., 1977. С. 216; Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002. С. 50; Кадырбаев А.Ш. Польша и торко-монгольские народы в историческом пространстве // История и современность.

2008. № 1. С. 77–78; Žemlička J. Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti. Praha, 2002. S.161.

⁶ Chronica regia Coloniensis / Recensuit Georgius Waitz. Hannoverae, 1880. P.280; Joannis Długossii seu longini Canonici Cracoviensis Historiae Polonicae: libri XII. Tomus II. Libri V, VI, VII, VIII. Cracoviae, 1873. P. 271–278; Пашуто В.Т. Монгольский поход вглубь Европы. С.216–217; Кадырбаев А.Ш. Польша и тюрко-монгольские народы в историческом пространстве. С. 79–82; Žemlička J. Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti. S.161–162.

⁷ Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars I. Annorum 600-1253. Num. 1028. P.481.

⁸ Žemlička J. Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti. S.162; Novotný V. české dějiny. Dílu I. část III. čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253). S.727.

⁹ Annales Silesiaci compilati. / Ed. Wilhelmo Arndt. P. 540; Joannis Długossii seu longini Canonici Cracoviensis Historiae Polonicae: libri XII. Tomus II. Libri V, VI, VII, VIII. P.277.

¹⁰ Kronika tak řečeného Dalimila. Vyd. 2., opr. a dopl., Praha, 2005. S.148.

¹¹ Novotný V. české dějiny. Dílu I. část III. čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253). S.731–732.

¹² Chronica regia Coloniensis / Recensuit Georgius Waitz. P.280.

¹³ De invasione Tartarorum fragmentum // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum; Tomus XXIX. Hannoverae. P.599; Фрагмент анонимного сочинения о вторжении татар в Польшу, Моравию и Венгрию // Магистр Рогерий. Горестная песнь о разорении Венгерского королевства татарами: пер. с лат. СПб., 2012. С.112, 114.

¹⁴ Annales Silesiaci compilati. / Ed. Wilhelmo Arndt. P. 540.

¹⁵ Novotný V. české dějiny. Dílu I. část III. čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253). S.732.

¹⁶ Matthæi Parisiensis, monachi Sancti Albani, Chronica majora // Ed. Henry Richard Luard. London, 1882. Vol. VI. Additamenta. P.84; Матфей Парижский (ок.1200–1259). “Великая хроника”. С.133, 160.

¹⁷ Novotný V. české dějiny. Dílu I. část III. čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253). S.734.

¹⁸ Rogerii miserabile carmen super destructione regni Hungariae per Tartaros facta // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum. Tomus XXIX. Hannoverae, 1892. P.554–555; Магистр Рогерий. Горестная песнь о разорении Венгерского королевства татарами: пер. с лат. СПб., 2012. С.30, 76.

¹⁹ Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars I. Annorum 600-1253. Num. 1052. P.495.

²⁰ Demel J. Král Václav I. a vpád Tatarů na Moravu r. 1241. // Časopis Matice moravské. Brno, 1897. Ročník 21. – S. 319.

Перелік скорочень**Список сокращений****Abbreviations**

AB – Археологические вести

АДУ – Археологічні дослідження на Україні

АИМ – Археологические исследования в Молдавии. Кишинев, Штиинца.

АИУ – Археологические исследования на Украине

АКМ – Археологические культуры Молдавии. Кишинев, Штиинца.

АО – Археологические открытия

АП – Археологічні пам'ятки

БАЭ – Бугская археологическая экспедиция

БФ – Боспорский феномен

ВДИ – Вестник древней истории

ВХНУ – Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

ДАОО – Державний архів Одеської області

ДП – Древнее Причерноморье. Одесса.

ЖМНП – Журнал Министерства народного просвещения

ЗОО – Записки Одесского археологического общества

ЗООИД – Записки Одесского общества истории и древностей

ИА АН УССР – Институт археологии Академии Наук УССР

ІА НАН України – Інститут археології Національної академії наук України

ИГАИМК – Известия Государственной академии истории материальной культуры

ИИАК (ИАК) – Известия императорской археологической комиссии.

ИИМК АН СССР – Институт истории материальной культуры Академии Наук СССР

ИРАИМК – Известия Российской академии истории материальной культуры

КККТ – Культурний комплекс Кукутень-Трипілля

КСИА – Краткие сообщения Института археологии

КСОГАМ – Краткие сообщения Одесского государственного археологического музея

МАПП – Матеріали з археології Північного Причорномор'я

МАСП – Матеріали по археологии Северного Причерноморья

МГУ – Московский государственный университет

МИА – Материалы и исследования по археологии СССР

НА ІА НАНУ – Научный архив Института археологии Национальной Академии Наук Украины

- НБУВ – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
НГУ – Николаевский государственный университет
НИЦ – Научно-исследовательский центр
НКМ – Николаевский краеведческий музей
НО – Надписи Ольвии (1917-1965). М., 1965.
НС – Нумизматика и сфрагистика
НЭ – Нумизматика и эпиграфика
ОАМ НАН України – Одеський археологічний музей Національної академії наук України
ОНУ імені І.І. Мечникова – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
РА – Российская археология
РАЕ – Российский археологический ежегодник. Санкт-Петербург.
СА – Советская археология
САИ – Свод археологических источников.
СП – Стародавнє Причорномор'я. Одеса
СХМ – Сообщения Херсонского музея
Тр. ГЭ – Труды Государственного Эрмитажа.
AGZ – Akta Grodzkie i Ziemskie: dokumenty. Lwów,
AHME – Analecta hymnica medii aevi
CIL – Corpus Inscriptionum Latinarum
IGBR – Mihailov G. Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae. Serdicae, 1970. Vol.1. Ed.2.
IOSPE, I² (*IPE I*²) – Latyshev V. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae. Petropolis, 1916. Vol.1. Ed.2.
JRA – The Journal of Roman Archaeology
JRS – The Journal of Roman Studies
MPH – Monumenta Poloniae Historica
MS – manuscript – рукопис, манускрипт
RIC – The Roman Imperial Coinage. Зокрема: RIC II – Roman Imperial Coinage. Volume 2: Vespasian to Hadrian / Ed. Mattingly H., Sydenham E. A. London, Spink & Son, 1926.
SNG – Sylloge Nummorum Graecorum
SP – Stratum plus
ZDM – Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. I. Sułkowska–Kuraś i S. Kuraś. Wrocław
ZfN – Zeitschrift für Numismatik

<i>Зміст</i>	<i>Содержание</i>	<i>Contents</i>
<i>Немченко І. В.</i> 100-річчя Петра Йосиповича Карышковського (1921–1988).....		5
<i>Демин О. Б.</i> Путь к античной нумизматике: формирование научных интересов П. О. Карышковского		14
<i>Сапожников И. В.</i> К 100-летию профессора П. О. Карышковского: жизнь и творчество по сокращенной программе.....		21
<i>Избаи-Гоцкан Т. А., Колесниченко Е. А.</i> К вопросу о творческом наследии Петра Осиповича Карышковского		33
<i>Агульников С.</i> Комрат-ХV – новое поселение античного периода в Буджакской степи.		37
<i>Ardeț A.</i> A new reinterpretation of a type of North Pontic amphora discovered in Dacia at Drobeta.....		45
<i>Белецкая О. В.</i> «Czarnigrod, ubi Dniestr fluvius dictus mare intrat...» (Черный город в XIV-XVI вв.)		48
<i>Bodzek J.</i> Coins struck in the Black Sea Region donated by Stanislaw Mineyko in the collection of the National Museum in Krakow		57
<i>Бодзек Я., Мызгин К.</i> По разным сторонам стены: находки монет Боспорского царства на Верхнегерманском и Ретийском Лимесе....		61
<i>Булатович С. А.</i> Колхидки в собрании Одесского археологического музея		71
<i>Бурдо Н. Б.</i> 100-річний ювілей Марії Гімбутас		76
<i>Відейко М.Ю.</i> «Усатівські війни»: пошуки супротивника.....		83
<i>Главенчук А. В.</i> Объекты зооморфной скульптуры и технология их изготовления на позднепалеолитическом поселении Анетовка 2		89
<i>Головка О. Б.</i> Битва на р. Мозгава 13 вересня 1195 р. (причини, хід і наслідки конфлікту)		96
<i>Гордієнко Д. С.</i> Трансформації в українській торгівлі пізнього середньовіччя за дослідженнями Михайла Грушевського		103

<i>Гребенников В. Б.</i> История исследований поселений бронзового века в Нижнем Побужье.....	110
<i>Гребцова И. С.</i> Картины голландского караванджиста Геррита ван Хонтхорста в европейских музеях	116
<i>Грицюта О. О.</i> Експериментальні дослідження на базі Анетівської палеолітичної експедиції протягом польового сезону 2020 р.....	127
<i>Гуменний В. Л.</i> «ARMENIA...IN POTESTATEM P. R. REDACTAE»: Вірменія в контексті репрезентації римської політики на Сході в добу Траяна.....	132
<i>Демчук С. А.</i> Еразм Роттердамський, «Світське застілля» та «реформа» бенкету	138
<i>Димидюк Д. А.</i> Наконечник важкого списа з території Двіну (X–XIII ст.).....	145
<i>Добролюбский А.О., Смирнов И.А.</i> «...Что тут хан имел в виду...»?	150
<i>Зелинский А. Л.</i> Антиох II и Родос во время II Сирийской войны: возможная цель военного альянса.....	158
<i>Иванова С. В., Красножон А. В.</i> Археологические поиски Хаджибейского замка.....	164
<i>Івлєв К. О., Сорочан С. Б.</i> Про типову кар'єру вченого ромєя XV ст. (за матеріалами сатиричного діалогу «Мазаріс»).....	173
<i>Кахидзе Э.</i> Исторические данные о крепости Апсар.....	179
<i>Кіосак Д.</i> До абсолютної хронології найсхідніших поселень культури лінійно-стрічкової кераміки	187
<i>Козленко Р. О.</i> Монети ранньої Римської імперії в Ольвії: динаміка надходження	197
<i>Колесниченко А. М.</i> Нові черняхівські поселення на Кривоозерщині.....	206
<i>Croitoru C.</i> The <i>Venus pudica</i> Phenomenon (I). ITS beginnings.....	214
<i>Лагодич В.Ю., Овсінський Ю.В.</i> Зовнішньополітичні відносини Аварського каганату та Візантійської імперії у VI-VII ст.	219

<i>Левченко В. В.</i> З історії конфліктів у співтоваристві українських археологів наприкінці 1910-х – на початку 1920-х рр.....	225
<i>Лиман С. И.</i> Анализ средневековых источников в публикации К. П. Пауловича «Конспект, или краткое изложение дипломатики вообще» (1829)	231
<i>Ліхтей І. М.</i> Протидія чеського короля Вацлава I монголо-татарській загрозі у 1241 році.....	237
<i>Лобанова М. А.</i> Реконструкція плану трипільського поселення Сабатинівка I за архівними матеріалами.....	244
<i>Луговий О. М.</i> Ще раз про Маврокастрон та Аспрокастрон. «Чорне» ім'я «Білої» фортеці?	252
<i>Майборода П. А., Волканов С. И.</i> Римский эпос о Пунической войне: попытка перевода и комментария к книге II (1-60) Силия Италика	261
<i>Масюта Д. А., Пиструил И. В.</i> Археологические разведки вблизи парка «Дюковский сад» в г. Одессе	270
<i>Mercer M.</i> The Tower of London during the Wars of the Roses: The Bastard of Fauconberg's attempted attack of May 1471	278
<i>Милашевський О. С., Головка С. В.</i> Поселення черняхівської культури Лозувата-1 Ульянівського району Кіровоградської області.....	286
<i>Николаев Н. И.</i> Ольвийские «борисфены»: П. О. Карышковский или В. А. Анохин?	290
<i>Одрін О. В.</i> Грецькі <i>eschatia</i> і аграрна історія полісів Північної Надчорноморщини	299
<i>Охотников С. Б.</i> Научные археологические общества в Одессе.....	306
<i>Охріменко О. С.</i> Молитва ангелу-охоронцю з французького Часослова XIV ст. з колекції НБУВ.....	312
<i>Паламарчук С. В.</i> Об античных предшественниках городов левобережья Нижнего Дуная в Одесской области	316
<i>Пересунчак О. С.</i> Березівка III – пам'ятка білозерської культури на Середньому Побужжі	325
<i>Пилипчук Я. В.</i> Социальная терминология и властные структуры в истории Кавказской Албании	329

<i>Попова Т. Н.</i> Бициллиеведение: имена и смыслы.....	337
<i>Прохненко І. А., Жиленко М. А., Калініченко В. А.</i> Фальшивомонетна справа на Хустському замку	345
<i>Редина Е. Ф., Савельева Е. С.</i> К вопросу о терракотовых «погремушках» Боспора	354
<i>Руссев Н. Д.</i> Денежное обращение и монетные эмиссии правобережного Поднепровья в эпоху Золотой Орды.....	362
<i>Ручинська О. А.</i> Благодіяння ольвійської еліти у перші сторіччя н.е.	369
<i>Савельев О. К.</i> Фрагмент римского фигурного светильника из Тиры.....	374
<i>Сапожников И. В., Синельников А. С.</i> О римских земляных линейных укреплениях и дороге варваров близ Ольвии.....	381
<i>Снытко І. А., Бондаренко А. А., Алексеев А. М.</i> Новая ольвийская бронзовая монета V в. до н.э. из Гилеи	392
<i>Федорук А. В.</i> Битва при Мурсе (351 г.) в освещении риторических произведений цезаря Юлиана	398
<i>Ціватий В. Г.</i> Концепт «конгруентність» у теорії та практиці дипломатії ранньомодерної Європи: інституціональний дискурс	405
<i>Чепіженко В. В.</i> Аристократичні спільноти в Англії XIV ст. (на матеріалах справи геральдичної суперечки Скрупа проти Гросвенора)	411
<i>Черниенко Ю. А.</i> По поводу некоторых разногласий по вопросам истоков позднебронзовой металлургии юга Восточной Европы	419
<i>Янов Д. М., Корпусова І. В.</i> Російські срібні монети XIV–XX ст. в колекції Одеського археологічного музею: загальний огляд	425
<i>Кушнір В. Г., Сминтина О. В.</i> Олександр Миколайович Дзиговський (15.02.1953 – 29.12.2020)	430
Перелік скорочень	436

Наукове видання

Головний редактор
Немченко Ірина Вікторівна

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я
Випуск XIII

В авторській редакції

Підписано до друку 22.02.2021 року
Папір офсетний

Формат 60×84/8
Тираж 100 екз.

Друк офсетний
Замовлення № 20

Видавництво тов «Удача», Свідоцтво ДК № 4241 від 23.12.2011р.
м.Одеса, вул. Гаванна, 3 тел. (048) 726-54-37, e-mail: mostik-1@ukr.net